

ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ТАЛАБАЛАРДА АХБОРОТ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕТОДИКАСИ

М.Х. Халметова

Чирчиқ давлат педагогика университети катта ўқитувчиси

Аннотация: мақолада таълим тизимида талабаларда ахборот маданиятини шакллантириш методикаси ҳақида гап борган.

Калит сўзлар: таълим методлари, таълим технологиялари, инновацион таълим, таълим сифати.

Бугунги кунда олий таълим муассасалари олдида ахборот маданиятига эга бўлган, мустақил қарорлар қабул қилиш, баҳолаш ва тегишли хулосаларни чиқаришга қодир бўлган ижодкор шахсини шакллантириш талаб этилмоқда. Бунинг учун ҳар бир мутахассис, у қайси соҳада ишлашидан қатъий назар ўз вазифасини замон талаби даражасида бажариш учун ахборот маданиятини шакллантиришга оид воситалар ва уларни ишлаш тартибини билиш ва ишлаш кўникмасига эга бўлиши зарур. Шу жиҳатдан ҳам таълим тизимида бутунлай янги мазмун касб этаётган ҳозирги даврда ҳар бир фанни ўқитишда ахборотлардан фойдаланишга катта эътибор берилмоқда. Таълим олувчиларнинг назарий билим ва кўникмаларини шакллантириш мақсадида ўқитиш жараёнида талабаларда ахборот маданиятини ривожлантириш ижтимоий зарурият сифатида кун тартибга кўйилмоқда. Чунки, олий таълим муассасалари талабаларида ахборот маданиятини шакллантириш таълим жараёнини жадаллаштириш, самарадорлигини ошириш, мақбуллаштириш билан бирга уларни илмий-назарий ва техник билимлар билан қуроллантириш, тафаккурларни ривожлантириш, таълим мазмунини турли методлар ёрдамида тушунтиришга имконият яратади. Бугунги илмий-техникавий тараққиёт шундан далолат бермоқдаки ўқитувчи ўқитиш жараёнида ахборот оқимидан самарали фойдаланса ўқув жараёни натижаси сифатли бўлишини таъминлайди. Албатта бунда ўқитувчи ўқув жараёнидаги фаолияти давомида машғулот учун ахборотлар асосида материаллар тайёрлаш, талабаларга янги билим бериш, тушунтириш, кўрсатиш, намойиш қилиш, уларнинг билимини мустаҳкамлаш ва мукамаллаштириш, савол-жавоб ўтказиш, амалий кўникма ва малакалар ҳосил қилиш, ўзлаштиришини назорат қилиш, билимларни синаш, баҳолаш каби ишларни амалга оширади. Демак, ушбу жараёнлар ўқитувчидан ахборотлардан унумли фойдаланишни ва шу фаолиятга талабаларни тайёрлаши, улар билан бажарадиган ишларни белгилаши, режалаштириши, бошқариши сўнгги қарорни эса албатта ўзи қабул қилиши бевосита унинг педагогик маҳоратига боғлиқ.

И.А. Каримов номидаги Тошкент давлат техника университетида ўқитиладиган “Техник тизимида ахборот технологиялари” фанининг

машғулотларида талабалар ахборот ва жамият, ахборот технологиялари ва тизимлари, уларнинг жамиятдаги ўрни ва аҳамияти, замонавий шахсий компьютерлар ва уларнинг дастурий таъминоти, офис дастурлари ва уларнинг янги имкониятлари, маълумотлар омбори ва уни бошқариш тизимлари, компьютерда график объектлар билан ишлаш, касбий фаолиятда амалий дастурлар ва улардан фойдаланиш асослари, замонавий дастурлаш тиллари, файлларни архивлаш ва компьютер вирусларидан сақланиш, ахборот хавфсизлиги, компьютерларга хизмат кўрсатиш, модел ва моделлаштириш асослари, компьютер тармоқлари ва уларда ишлаш асослари, Веб – дизайн асослари мавзуларида ўзлаштирилган назарий билимларни мустақамлаш билан бирга касбий соҳага оид билимларни эгаллайдилар.

Фанни ўрганишда замонавий шахсий компьютерлардан, ахборот технологиялари воситаларидан, локал ва глобал компьютер тармоқларидан, электрон почта, офис дастурларидан, электрон таълимий ресурслардан, янги педагогик технологиялардан ва интерфаол усуллари (лойиҳалар методи, кейс-стади, ҳамкорликда ишлаш ва бошқ.) амалга оширилади. Машғулотларда асосан техник билимлар ривожлантирилади. Бунда ўқитувчилар талабаларда янги билим ва малакаларни ҳосил қилиш, ўзлаштиришни баҳолаб, янги вазифалар бериш, ахборот маълумотларини ўрганишни амалга ошириш билан бирга техник таълим жараёнида электрон воситаларни яратиш, мустақил ишларни ташкил этиш, мураккаб бўлмаган дастурларни тузиш, назорат ишларини бажариш каби ўқув-методик таъминотлар компьютерли ўқитиш технологияси асосида амалга оширилади.

Ушбу жараёнда электрон шаклдаги ахборот, маълумотлар банки, ҳужжатлаштирилган ахборот, аудиовизуал ва бошқа хабарлар, ишлов берилган ахборот, компьютер тармоқлари орқали фойдаланувчиларга маълумотларни етказиб бериш, ахборот алмашиш, реал вақтда олиб бориладиган Интернетдаги маълумот, сайт орқали мулоқот қилиш шакли каби билимларга эга бўладилар. Лекин, улардан фойдаланиш маданиятига, яъни унинг мазмуни, шахсни тарбиялашдаги аҳамиятига етарли эътибор бермайдилар.

Бу ўринда ахборот маданиятини шакллантиришда ёрдам берувчи ўқув ва бошқа турдаги ахборотларни талабалар тўлиқ ва аниқ тасаввур қилишлари учун фанни ўрганиш бўйича методик кўрсатмалардан иборат ва мавзуларнинг мазмунини қисқача очиб берадиган қўлланмалар тайёрлаш керак бўлади ва ушбу ҳолатда қуйидагилар эътиборга олиниши лозим:

- асосий дарслик, ўқув қўлланма, қўшимча ўқув материаллари, даврий илмий-методик нашрларда чоп этилган мақолалар ва интернет-сайтларнинг компьютерли тизимларини яратиш ва амалиётда қўллаш;

- таълим олувчиларнинг билимларини мустақил баҳолашга имкон берувчи ўқитиш дастурларнинг электрон вариантларини лазерли дисклар, флеш карталар ва бошқалар ёрдамида талабаларга етказилиши ва бунда уларнинг

тайёргарлик даражасини ҳисобга олиш ва материалларни ягона тизимга солиш имконини бериш кабилар муҳим ҳисобланади.

Олий таълим муассасаларида ўқитувчи асосий шахс ҳисобланади. Унинг педагогик маҳорати санъат даражасигача кўтарилиши мумкин. Бунда ўқитувчининг ўз устида тинмай ишлаши ва ўз-ўзини тарбиялашдаги ютуқлари, доимо ижодий изланишда бўлиб, педагогик касб маҳоратини камолотга етказиш, албатта талабалар билими, кўникма ва малакаларининг чуқурлиги ҳамда сифатлилиги, уларнинг тарбияси тушунилади.

Талабаларда ахборот маданиятини шакллантиришда ўқув материал-ларини танлаш ва тизимлаштиришда ўқитувчидан:

- бўлажак муҳандисларни тайёрлаш мақсадларини эътиборга олган ҳолда ўқув курси мазмунида ахборот маданиятини шакллантириш моделини қуриш (ДТС да назарда тутилган ва ўрганилиши мажбурий бўлган асосий тушунчалар ва таърифлар доирасида);

- ахборот технологиялари асосида талабаларининг идроки ва хотира-ларини мустақамлаш мақсадида ўқув материалларини бўлимлар, мавзулар ва элементларга ажратиш;

- ҳар бир мавзу мазмунини талабалар томонидан ўзлаштириш даражаларини аниқлаш учун назарий саволлар, тестлар, топшириқлар ишлаб чиқиш;

- ўқитиш жараёнида ахборот технологиялари воситаларини қўллаш, мультимедиа ва ахборот ресурслари ёрдамида таълимни ахборотлаш-тиришга ёндашувлар ҳақида билимларга эга бўлиш;

- ўқув жараёнини ташкил этишда ахборот-коммуникация технологияларини танлаш, машғулотларни ўтказишда уларни қўллаш усулларини ишлаб чиқиш;

- компьютер орқали ўқув, кўргазмали, ахборотни йиғиш, қайта ишлаш, сақлаш ва узатиш бўйича фаолиятни амалга ошириш, ахборот-қидирув фаолият жараёнини автоматлаштириш, ўрганилаётган объектлар ҳақидаги ахборотларни компьютерли визуаллаштириш, экранда графиклар ва диграммаларни қуриш бўйича кўникма ва малакаларга эга бўлиш каби илмий-методик тайёргарликка эга бўлиши кабиларни амалга ошириш талаб этилади.

Ҳозирги вақтда техника, технология ва машинасозлик, нефт-газ, энергетика соҳаларига эга бўлган ҳар томонлама етук, ўз соҳасини яхши биладиган, рақобатбардош муҳандисларни тайёрлаш долзарб ҳисобланади. Шундай экан “Техник тизимида ахборот технологиялари” фанининг қизиқарли ва мазмунли бўлишида таълимни ташкил этиш шакли ва методлари, ўқув жараёнида янги ахборотлардан фойдаланиш, талабаларнинг мустақил ишларини ўқув режасида белгиланган ҳолда амалга ошириш кабилар уларни янги билимлар билан қуроллантиради.

Албатта ушбу жараёнда талабаларда фикрлаш, нарсаларга, ходисаларга қизиқишни ошириш ва уни амалиётда қўллашни тарбиялаш, диалектик

мантиққа хос кенгайтирилган ва чуқурлаштирилган жараёнларни ўргатиш ўқитувчининг педагогик маҳоратига боғлиқдир.

Ҳозирги кунда таълим жараёнида интерфаол методлар, инновацион технологиялар, педагогик ва ахборот технологияларини ўқув жараёнида қўллашга бўлган қизиқиш кундан-кунга кучайиб бормоқда. Инновацион технологиялар, педагогик жараён ҳамда ўқитувчи ва талаба фаолиятига янгилик, ўзгартиришлар киритиш бўлиб, уни амалга оширишда асосан интерфаол методлардан тўлиқ фойдаланилади. Интерфаол методлар педагогик таъсир этиш усуллари бўлиб, таълим мазмунининг таркибий қисми ҳисобланади. Бу методларнинг ўзига хослиги — улар фақат педагог, ўқувчи ва талабаларнинг биргаликда фаолият кўрсатиши орқали амалга оширилади. Бундай педагогик ҳамкорлик жараёни ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, уларга қуйидагилар киради:

- ўқувчини дарс давомида бефарқ бўлмасликка, мустақил фикрлаш, ижод этиш ва изланишга йўллаш;

- ўқувчиларнинг ўқув жараёнида билимга бўлган қизиқишларининг доимий равишда бўлишини таъминлаш;

- ўқувчининг билимга бўлган қизиқишини мустақил равишда ҳар бир масалага ижодий ёндашган ҳолда кучайтириш;

педагог ва ўқувчининг ҳаммиша ҳамкорликдаги фаолиятининг ташкил этилиши.

Педагогик технологиянинг мақсади — ўқитувчи ва ўқувчи ўртасида ҳамкорлик фаолиятини ташкил этиб натижага эришиш, ўқув жараёнида ўқувчининг мустақил фикрлай олиши, ижодий ишлай олиши, изланиши, таҳлил эта олиши ва хулоса чиқара олиши, шунингдек, ўзига, гуруҳга, гуруҳ эса унга баҳо бера олиши керак. Ўқитувчининг эса бундай фаолият учун имконият ва шароит ярата билиши ўқитиш жараёнининг асоси ҳисобланади. Ҳар бир дарснинг мавзуси, ўқув предметининг ўзига хос технологияси бор. Педагогик технология якка тартибдаги жараён бўлиб, ўқувчи эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда бир мақсадга йўналтирилган, олдиндан лойиҳалаштирилган ва кафолатланган натижа беришга қаратилган педагогик жараёндир.

Интерфаол дегани бу — ўқитувчи ва ўқувчининг ўзаро ҳамкорлиги асосида дарс самарадорлигини ошириш, ўқувчида мустақил фикрлаш. кўникмаларини шакллантиришнинг фикр-мулоҳаза, баҳс орқали амалга оширилишидир.

Ўқувчи қўйилган мақсадга мустақил, ўзи фаол иштирок этган ҳолда якка, жуфтликда, гуруҳларда жавоб топишга ҳаракат қилади, фикрлайди, ёзади, сўзга чиқади. Далил ва асослар орқали фикрини ёритиб беришга ҳаракат қилади. Ҳар қандай математик тушунча ёки назарий мавзу ўқувчиларга маълум бир методлар асосида тушунтирилади. Ана шундай методлар икки йўналишда бўлиб, улардан бири ўқитувчининг тушунтириш методлари, иккинчиси эса ўқувчиларнинг қабул қилиш методларидир. Ўқитувчининг тушунтириш

методлари маъруза, суҳбат ва мустақил ишлардан иборат. Ўқитувчи бир соатлик дарси жараёнида ана шу учта методдан фойдаланиб дарс жараёнини олиб боради. Ўқитувчи томонидан тушунтирилган мавзунини ўқувчилар репродуктив, эвристик ва изланиш методлари ёрдамида қабул қиладилар.

Агар ўқитувчи дарс жараёнида мавзунини маъруза методи билан тушунтирса, ўқувчилар репродуктив метод билан қабул қиладилар. Бунда мавзу материалининг мазмунини мантиқий таҳлил қилинмайди, маъруза методи билан дарс ўтишда ўқитувчининг ўзи жуда фаол бўлиб, талабалар эса фаол бўлмайди. Агар ўқитувчи мавзунини суҳбат методи билан тушунтирса, ўқувчилар эвристик метод билан қабул қиладилар. Бунда талабаларнинг тушунтирилаётган мавзу материалига нисбатан фаоллиги ошади, чунки ўқитувчи мавзу мазмунини мантиқий кетма-кетликка эга бўлган саволлар асосида ўқувчилар билан биргаликда очиқ беради, бунда бевосита ўқувчилар ҳам саволларга жавоб бериш орқали дарс жараёнида фаол иштирок этадилар. Умуман олганда суҳбат методи билан дарс ўтишнинг моҳияти шундан иборатки, ўқитувчи томонидан синф ўқувчилари учун ўтиладиган мавзу материалининг мазмунини муаммо қилиб қўйилади, сўнгра мақсадга томон йўналтирувчи саволларни ўқувчиларга бериш орқали қўйилган муаммо ҳал қилинади.

Агар ўқитувчи мавзуга доир мисол ёки масала эҳмоқчи бўлиб дарс жараёнини ривожлантирган бўлса, у мустақил ишлаш методи билан дарс ўтади, бунда ўқувчилар қўйилган масала ёки мисолни эчиш учун фикрлайдилар, изланиш методи билан мавзунини ўзлаштирадилар. Бундай дарс жараёнида ўқувчилар жуда фаол бўлади, чунки улар эчиш учун доскага ўқитувчи томонидан ёзиб қўйилган мисол ёки масала юзасидан мустақил ҳолда фикрлайдилар, ўйлайдилар ва мантиқий хулоса қиладилар, бу билан уларда мантиқий фикрлаш ривожланади.

Ўқитувчининг тушунтириш ва ўқувчининг қабул қилиб олиш методлари асосида улар онгида билиш деб аталувчи психологик жараён ҳосил бўлади. Бугун таълим-тарбия жараёнини давр талабларига мос равишда амалга оширишнинг энг зарур омили бўлган замонавий дарснинг ҳар бири ўқувчи-ёшлар учун ўзига хос қувонч доирасига, ҳар бир таълим даргоҳи эса шодлик масканига айланиши лозим. Хусусан, дарсга ишонч билан келиб, ўз ўқитувчисини алоҳида ҳурмат ва эъзоз билан кутиб олиш туйғусини шакллантириш бугунги кун таълим-тарбия жараёнининг асосий мезонларидандир. Ўқитувчи дарс пайтида ўқувчиларга тўғри йўл-йўриқ бериб турса, ўзлаштириши қийин бўлган болалар фаол иштирокчига айланганини ўзлари билмай қоладилар.

Маълумки, ўқувчи фаолияти бутун таълим-тарбия жараёнининг асоси ҳисобланиб, ўқитувчи турли-туман усуллардан фойдаланган ҳолда ўқувчи фаолиятини аниқ мақсадлар томон йўналтириб туради. Биринчи Президентимиз И.А.Каримов «Таълим-тарбия—онг маҳсули, лекин айни вақтда

онг даражаси ва унинг ривожини ҳам белгилайдиган омилдир. Бинобарин, таълим-тарбия тизимини ўзгартирмасдан туриб, онгни ўзгартириб бўлмайди. Онгни, тафаккурни ўзгартирмасдан туриб эса биз кўзлаган олий мақсад — озод юрт, бўлмайди» деб таъкидлаган эди.

Интерфаол ўқитишнинг машқлари ва услублари

Замонавий дидактика жадал ривожланиб, ўзгараётган жамиятнинг талаблари ва таълимдаги амалий ишланмаларни акс эттирувчи янги ёндашувлар, таълим бериш технологиялари билан бойимоқда.

Таълим беришнинг назарияси ва амалиётида ўқувчиларнинг билим олиш ҳаракатларини фаоллаштириш энг долзарб муаммолардан бири бўлган. Кейинги вақтларда педагогларнинг диққати билим орттиришнинг мулоқот юритиш шаклига асосланган ўқитишнинг интерфаол шакл ва услубларини ўзлаштиришга қаратилган. Таълим бериш жараёни қуйида кўрсатилган талабларга амал қилган тақдирда самарали бўлиши ва яхши натижалар бериши амалда исботланган:

- Ўқувчилар таълим олиш учун очиқ ва таълим жараёнининг бошқа иштирокчилари билан муносабат ва ҳамкорликка фаол киришиб кетадилар;
- Ўз фаолиятини таҳлил қилиш ва шахсий салоҳиятини амалга ошириш учун имконга эга бўладилар;
- Улар яқин вақт ичида ўз ҳаётида ва профессионал фаолиятида дуч келиши муқаррар бўлган вазиятга амалий жиҳатдан тайёрланиб олишлари мумкин;
- Ўзларига ишонишлари, ўзларини ифодалашга кўрқмасликлари, хатога йўл қўйишлари мумкин, қачонки улар бунинг учун муҳокама қилинмасалар ва салбий баҳоланмасалар.

Таълим олиш жараёнининг барча иштирокчиларининг мулоқот, кооперация ва ҳамкорлик қилишига асосланган билим беришнинг интерфаол тартиби қўлланилганда, юқорида келтирилган талабларнинг деярли барчасига амал қилинади.

Ушбу тўпلامда жаҳон амалиётида қўлланиладиган ўқувчиларга интерфаол билим беришнинг машқлари, услублари ва йўллари жамланган.

Аквариум

Таърифи.

1. 5-6 нафар иштирокчилар раҳбар билан бирга доира шакли бўйлаб ўтирадилар. Улар – «балиқлар». Уларнинг атрофига гуруҳнинг қолган иштирокчилари ўтирадилар (ёки турадилар). Улар – «балиқ овчилари».
2. Ички доира аъзолари («балиқлар») ўқитувчи таклиф қилган саволни фаол муҳокама қиладилар. «Балиқ овчилари» эса кузатиб турадилар ва саволни муҳокама қилаётган бирон ўқувчининг фикри уларни қизиқтириб қолганда жараёнга киришадилар: кўшимча қиладилар, савол берадилар, аниқлаштирадилар. Шунда «балиқ овчиси» фикри уни қизиқтириб қолган «балиқ»нинг ёнига туриб олиши керак.

3. Бир муаммонинг (масаланинг) муҳокамаси тугаганидан сўнг иштирокчилар жойлари билан алмашадилар (доирадан ташқарида турганлар энди доира бўйлаб ўтирадилар). Барча иштирокчилар доирада ўтиришлари мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланиш доиралари.

Табиий ва аниқ фанларни ўрганиш жараёнларида қўлланилади.

Афзалликлари.

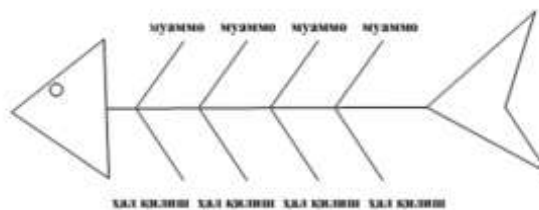
Иштирокчиларга норасмий шароитда фикр алмашишга, берилган муаммони (масалани) ҳал қилиш бўйича ўз нуқтаи назарларини баён этишга имкон яратади. Муҳокама жараёнига эркин қўшилиш ва ундан чиқиб кетишга имкон беради. Таҳлилий фикрлаш, эътибор жамлаш ва кузатувчанликни ривожлантиради. Нутқни ва тескари алоқа техникасини ривожлантиради.

Қийинчиликлари.

Муаммони муҳокама қилишда барча ўқувчилар фаол иштирок этиш жараёнида баҳс-мунозалар, низолар юзага келиши мумкин. Шу боис ўқитувчи яхши тайёрланиши ва кучли қарама-қаршиликлар пайдо бўлишига йўл бермайдиган услубларни билиши лозим.

Аниқ назорат бўлишини талаб қилади. Жараён давомида айрим ўқувчилар ундан чиқиб қолишлари (жараёнда иштирок этмасликлари) мумкин. Ўқитувчи муаммони муҳокама қилишга барча ўқувчиларни жалб қилиш усулларини ўйлаб чиқиши керак.

2. Балиқ скелети

Таърифи

Муаммони қўйиш ва ҳал қилишнинг мазкур модели бир қатор муаммоларни таърифлаш ва ечиб кўришга имкон беради.

Стратегия:

1. Бир варақ оқ қоғозда (ватман ёки А-3 варағи) балиқ скелети чизилади (боши, кемирчаги, қовурғалари).
2. Юқоридаги «суягига» муаммо ифодаланиши, пастидагига эса – ушбу муаммо мавжудлигини (ёки уни ҳал қилиш йўллари, ўқитувчи ўз олдига қўйган мақсадга қараб) исботловчи фактлар ёзиб қўйилади.
3. Тўлдирилган схеманинг тақдироти.

Фойдаланиш доиралари

Табиий ва аниқ фанларда, муаммоли таълим бериш услубидан фойдаланганда.

Афзалликлари

Ушбу схема муаммоларнинг ўзаро боғлиқлиги, уларнинг комплекс хусусиятларини акс эттиради.

Қийинчиликлар

Муаммоларни ифодалашда қийинчиликларга дуч келиш мумкин.

3. Венн диаграммаси (РКМЧП услубиятидан)

Таърифи

Иккита бир-бири билан кесишган доиралар кўринишидаги схема, фактлар, ҳодисалар, ғоялар, тарихий қаҳрамонларни таққослаш учун қўлланилади. Айланма диаграмма. Ҳар бир доирадаги бўш жойлар тафовутларни ёзиш учун ишлатилади; доиралар кесишганда ҳосил бўлган умумий майдон икки солиштирилаётган ҳодисаларнинг (фактлар, тушунчалар ва ҳоказолар) умумий жиҳатларини қайд қилиш учун фойдаланилади.

Фойдаланиш доиралари

Табиий ва аниқ фанларни ўқитишда саволларни маълум ўқув мавзусига ва ҳар қандай ёшдаги ўқувчилар гуруҳларига мослаштиришда ҳам индивидуал, ҳам гуруҳ бўлиб ишлаш учун қўлланилади.

Афзалликлари

Танқидий фикрлаш кўникмаларини ривожлантиради, предметлар, ҳодисалар ва шу кабиларнинг ҳам фарқи, ҳам ўхшаш жиҳатларини аниқлашга ёрдам беради.

Қийинчиликлар

Аниқланмаган.

4. Ҳа-йўқ машқи

Таърифи

Ўқитувчи бир нима (рақам, предмет, адабий ёки тарихий қаҳрамон ва ш.ў.) ни ўйлаб қўяди.

Ўқувчилар эса унга савол бериб, у нимани ўйлаб қўйганлигини топишга ҳаракат қиладилар. Ўқитувчи уларнинг саволларига фақат “Ҳа”, “Йўқ”, “Ҳам ҳа, ҳам йўқ” сўзлари билан жавоб беради.

Савол ножўя берилган ёки ўқитувчи дидактика мақсадларидан келиб чиқиб, саволга жавоб беришни хоҳламайдиган вазиятлар юзага келиши мумкин. Шунда у олдиндан белгиланган ишора билан жавоб беришдан воз кечади.

Машқ яқунланганидан сўнг албатта қандай саволлар кучли, қандайлари кучсиз ва нима учунлиги юзасидан қисқа муҳокама ўтказиш шарт.

Машқнинг мақсади – болаларни саволларни тартибсиз беришга уринтирмасмасдан, уларни излаш стратегиясини ишлаб чиқишга ўргатишдан иборатдир.

Фойдаланиш доиралари

Табиий ва аниқ фанларда қўлланилади, ўқувчиларда билим олишга бўлган қизиқишни ривожлантиради.

Афзалликлари

Ўқувчиларда фаол билим олиш нуқтаи назарини мустаҳкамлайди ва қуйидагиларга ўргатади:

- тарқоқ ҳолатдаги фактларни ягона бир шаклга боғлаш;
- мавжуд бўлган маълумотларни тизимлаштириш;
- ўқувчиларни тинглаш ва фикрларини эътиборга олиш.

Қийинчиликлари

Барча ўқувчиларни ҳам дарс жараёнига жалб қила олмаслик (баъзан).

5. Учта тўғри ва битта нотўғри

Таърифи

Ҳар бир иштирокчи бир варақ қоғозда ўрганилаётган ёки ўрганилган мавзу бўйича учта тўғри фикр ва битта нотўғри фикрни ёзади. Иштирокчилар жуфтликларга тўпланадилар, варақлар билан алмашадилар ва қайси фикр нотўғри бўлган эканлигини аниқлайдилар.

Фойдаланиш доиралари

Уй ишини текшириш вақтида, табиий ва аниқ фанларда мавзунини мустаҳкамлашда фойдаланиш мумкин.

Афзалликлари

Кузатувчанликни ривожлантиради, ахборотни танлаб олиш кўникмасини ишлаб чиқади, болаларни хато топшиш ва фикрларни ифодалашга ўргатади, ўқитувчига ўқувчиларнинг билимларини текширишга имкон беради.

Қийинчиликлари

Материални ўзлаштириб ололмаган болалар топшириқни уддалай олмасликлари хавфи бор. Ўқитувчига фикрлар аниқлиги ва тўғрилигини кузатиш, машқни ўтказиш учун вақтни мўлжаллаб олиш қийин, чунки ўқувчиларда кўпинча фикрларни аниқ ифодалаш кўникмаси мавжуд бўлмайди.

6. Мақсад сари бир қадам

Таърифи

Машқ қўйилган мақсадга эришиш учун амалга ошириш мумкин ва лозим бўлган ҳаракатларни аниқлаштиришга қаратилган. Иштирокчилардан горизонтал чизиқ чизиш ва унда тенг масофада 11та нуқта қўйиш ва уларни 0дан 10гача бўлган рақамлар билан белгилаб чиқиш илтимос қилинади. Бу чизиқ мақсадга эришиш йўлини ифодалайди. Чап томондаги нуқта (0) мақсадга умуман эришилмаганлигини акс эттиради, ўнг томондаги чизиқ эса (10) мақсадга бутунлай ва энг муваффақиятли равишда эришилганлиги вазиятидан дарак беради. Иштирокчилардан ушбу ҳар бир икки нуқтанинг олдида энг ёмон ва энг яхши вазиятни таърифлайдиган бир неча сўзларни ёзиш илтимос қилинади.

Шундан сўнг иштирокчилардан ҳосил бўлган шкала ёрдамида ўзларининг ишдаги аҳволларини – улар мақсадга қанчалик яқинлашиб қолганларини баҳолаш илтимос қилинади. Иштирокчилар тегишли рақамни белгилайдилар ва унинг ёнида ишларнинг жорий аҳволини ифодалайдиган бир неча сўзларни

ёзадилар. Кейин эса улардан уларнинг ҳозирги вазиятини акс эттирадиган нуқтадан навбатдаги нуқтагача стрелка чизиб илтимос қилинади. «Бу мақсадингизга эришиш учун энг қисқа йўл. Ҳозирча бу мақсадга тўлиқ эришиб бўлмаса-да, бироқ ҳеч бўлмаса бу қадамни амалга ошириш мумкин ва керак. Бу қадамни амалга ошириш учун сиз қандай аниқ ҳаракатларни қилишингиз мумкин ва айнан қачон сиз буни бажаришингизни ўйлаб кўринг ва ёзиб олинг».

Фойдаланиш доиралари

Табиий ва аниқ фанларни ўқитишда, саволларни маълум ўқув мавзуси ва турли ёшдаги ўқувчилар гуруҳига мослаштиришда.

Афзалликлари

Ушбу машқ масалаларни аниқлаштириш қобилиятини ривожлантириш ва унга эришиш йўлидаги қадамларни тушунишга ҳамда мулоҳазалар юритишдан аниқ ҳаракатларга ўтишга имкон беради. Кўпинча одам истаётган мақсадига керакли хусусиятлар ва шароитларга эга бўлмаганлиги учун эмас, балки мақсад унинг учун жуда йрик бўлиб кўринганлиги ва одам унга эришиш жараёнини ҳозирнинг ўзидаёқ қилиш мумкин ва лозим бўлган аниқ ҳаракатларга, босқичларга ажрата олмаслиги учун эришолмайди. Машқ ушбу чекловни ҳеч бўлмаса қисман бартараф этишга имкон беради.

Қийинчиликлари

Машқни бажариш учун керак бўлган вақтни ҳисоблаш чиқиш.

Хулоса: Аниқ фанларни ўқитишда, топшириқлар маълум ўқув мавзусига ва маълум ёшдаги ўқувчилар гуруҳига мослаштирилгандан кейин.

Афзалликлари

- Ўқувчиларга алоҳида предметлар ўртасидаги, мактабдаги машғулотлар ва ташқи дунё ўртасидаги алоқани кўришга ёрдам беради.
- Ўқувчиларни бирон фаолиятни олиб бориш, ўз вақтини режалаштириш ва жадвал бўйича ишлаш учун ўз-ўзини ташкиллаштиришга ўргатади.
- Ўқувчиларга ўқитувчи бошчилигида таълим олиш жараёнини бошқаришга имкон беради.
- Ўқувчилар ҳам бир-бири билан, ҳам мактабдан ташқарида турли одамлар билан ҳамкорлик қилишлари учун имкон яратади.
- Ўқувчиларни ўз тадқиқотларининг натижаларини ва ўз фикрини ифодалаш ва омма олдида ҳимоя қилишга ўргатади, ва бу ўқувчилар ҳуқуқларини тарғиб этишда муҳим кўникма ҳисобланади.

REFERENCES:

1. Matyokubova, S. (2022). Effectiveness of using authentic materials in teaching foreign languages. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 6(6), 308-317.

2. Матёкубова, Ш. А. (2021). Халқаро ва миллий сертификат имтихонларига таёрланиш жараёнида замонавий технологияларнинг ўрни. *Academic research in educational sciences, 2*(CSPI conference 2), 221-225.
3. Матёкубова, Ш. А. (2020). Альтернатива узбекских и английских пословиц. *Экономика и социум, (1)*, 576-578.
4. Matyoqubova, S. A. (2020). O'zbek xalq maqollari va ingliz xalq maqollarining tarbiyaviy ahamiyati. *Academic research in educational sciences, (3)*, 911-915.
5. Matyakubova, S. A. (2018). Educational technologies in English language lessons. *Экономика и социум, (10)*, 56-57.
6. Matyakubova, S. A. (2018). PHONETIC VARIABILITY. *Экономика и социум, (10)*, 54-56.
7. Kadirova, O. K. (2022). Use of the Neurolinguistic Programming Method to Achieve the Goals of the Educational Process. *International Scientific Journal Theoretical & Applied Science, 10*(12), 188-192.
8. Кадырова, О. Х. (2002). Межлитературные типологические сопоставления в процессе преподавания. *Янги аср авлоди, 1*(1), 96.
9. Кадырова, О. Х. (2013). Русский язык 5 класс Книга для учителя. *Маънавият, 1*(1), 160.
10. Kadirova, O. K. (2022). Boshlang'ich ta'lim rivojlantirish muammolari va istiqbollari. *Zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanish, 403*(1), 18-19.
11. Кадырова, О. Х., Кадырова, З. З. (2022). Ўзбек терминологияси. *Журнал филологических исследований, 1*(2), 156-160.
12. Kadirova, O. K. (2022). Linguopoetics is an Important Research Field of Linguistics. *International Scientific Journal Theoretical & Applied Science, 10*(12), 756-759.
13. Kadyrova, Z. Z.; Kadyrova, O. Kh. (2022). Lithosonyms Used in the Works of Alisher Navoi. *NeuroQuantology, 12*(20), 1907-1913.
14. Kadyrova, O. K. (2021). Motivational basis for the formation of eastern and western literature Мотивационная основа формирования восточной и западной литературы. *Журнал филологических исследований, 6*(3), 17-22.
15. Kadyrova, O. (2021). Information and communication technologies in the process of teaching foreign languages as the basis of an innovative approach to learning. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (9)*, 649-651.
16. Abdunazarov, L. M. (2020). Amaliy ekologiya o'qitishning ilmiy asoslari. *Инновационное развитие науки и образования, 1*(1), 30-33.
17. Abdunazarov, L. M. (2020). Ecological security and the need to ensure it. In *International scientific and practical conference Cutting Edge-Science (Vol. 1, No. 1, pp. 49-51)*.

18. Абдуназаров, Л. М. (2020). Экологик таълим тарбияда экологик маданият тушунчаси мазмуни ва моҳияти. *Педогоика ва психологияда инновациялар*, 20(1), 1053-1062.
19. Абдуназаров, Л. М. (2019). Миллий таълим тизимида экологик маънавиятли шахсни тарбиялаш. *Тошкент давлат педагогика университети илмий ахборотлари*, 1(18), 24-27.
20. Abdunazarov, L. M. (2019). National Education System of Ecological Education Supply and Implementation It. *International Journal of Research*, 6(4), 141-145.
21. Абдуназаров, Л. М. (2018). Экология методологияси ва унинг миллий хусусиятлари. *ЎзМУ хабарлари*, 1(4), 26-28.
22. Abdunazarov, L. M. (2018). Issues on Teaching Ecology in National Continuous Eeducation. *Eastern European Scientific Journal Germany*, 3(1), 265-270.
23. Абдуназаров, Л. М. (2016). Касбий таълимда экологик ўқув унинг таъминоти ва амалга жорий этиш. *Кадрлар тайёрлаш тизимида ўрта маҳсус касб-хунар таълимнинг ўрни ва ахамияти*, 1(1), 31-33.
24. Mamanovich, A. L. (2022). PEDAGOGICAL PROPERTIES OF ENVIRONMENTAL EDUCATION AND EDUCATION IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *Open Access Repository*, 8(12), 624-627.
25. Mamanovych, A. L. (2022). ECOLOGICAL EDUCATIONAL SYSTEM THE NEED TO IMPROVE THEORETICAL FOUNDATIONS AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(12), 135-139.
26. Mamanovych, A. L., & Sharofiddin o'g'li, B. S. (2022). ENVIRONMENTAL BEHAVIOR CHANGE AND STUDENTS'ENVIRONMENTAL ATTITUDE. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 3(12), 140-144.